

УДК 346.1:347.736

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.20>**Сергій Масловський,**здобувач Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України

ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ В ПРОВАДЖЕННІ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Із набуттям чинності Кодексом України з процедур банкрутства змінилось правове регулювання провадження у справі про банкрутство. Змінилось і регулювання повноважень суду у справі про банкрутство, у зв'язку з чим актуальним видається дослідження повноважень суду першої інстанції у справі про банкрутство.

Метою статті є аналіз повноважень суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство, виявлення особливостей діяльності господарського суду у справі про банкрутство та порівняння функцій господарського суду у справі про банкрутство з його функціями в інших видах провадження у господарському судочинстві.

Встановлено, що у справі про банкрутство обсяг діяльності господарського суду значно ширший порівняно з іншими видами проваджень у господарському судочинстві, оскільки тут господарський суд здійснює не просто правосуддя, а займає становище керівного суб'єкта у справі про банкрутство.

Розглянуто такі функції господарського суду у справі про банкрутство, як: функція правосуддя, контрольна та організаційна.

Наголошено, що концентрація у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, вимагає від судді господарського суду ґрунтовного знання норм не лише господарського, але і трудового, цивільного, податкового та іншого законодавства.

У справі про банкрутство широко проявляється суддівська дискреція, зокрема, коли суд може діяти на власний розсуд. У зв'язку з цим обґрунтовується особлива роль господарського суду у справі про банкрутство, коли суд є не тільки незалежним арбітром, але й активним учасником справи, який, спираючись на власні знання та досвід, може самостійно приймати важливі для справи рішення.

Автор доходить висновку, що у справі про банкрутство суд першої інстанції виступає не лише у ролі незалежного і неупередженого арбітра, а часто сам, з власної ініціативи, приймає важливі для всієї справи про банкрутство рішення. З огляду на те, що у справі про банкрутство стикається безліч протилежних за змістом інтересів різних учасників справи, господарський суд опиняється у центрі цих інтересів і покликаний забезпечити їх баланс.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, господарський суд, суд першої інстанції, повноваження суду, функції господарського суду.

Постановка проблеми. Однією з особливостей господарського процесу є наявність у ньому такого особливого виду провадження, як провадження у справах про банкрутство. Справи про банкрутство є специфічною категорією господарських справ, які не лише вимагають від учасників процесу ґрунтовного розуміння інститутів права неспроможності (банкрутства), але і особливого правового регулювання. 21 жовтня 2019 року набув чинності новий Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) [1], який порівняно з попереднім Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [2] (далі – Закон про банкрутство) по-новому врегулював провадження у справах про банкрутство, запровадивши нові інститути (наприклад, інститут відновлення платоспроможності фізичної особи)

та скасувавши застарілі інститути, які на практиці себе не виправдали (наприклад, інститут мирової угоди). Змінилось у новому КУзПБ і правове регулювання повноважень суду у справі про банкрутство, у зв'язку з чим актуальним видається дослідження повноважень суду першої інстанції у справі про банкрутство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, предметом наукових досліджень яких стали питання відновлення платоспроможності та банкрутства, слід відзначити: О. Беяневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирську, І. Вечірка, Л. Грабован, В. Джуна, Ю. Кабенюк, Б. Полякова, П. Пригузу, В. Радзивілюк, Я. Рябцеву та ін. У працях згаданих учених детально аналізуються норми права неспроможності (банкрутства) та досліджується практика їх застосування. Питання повноважень госпо-

дарських судів у своїх працях детально розкривали Н. Іванюта, Л. Ніколенко, В. Резнікова, Т. Степанова, Є. Таликін та ін. Разом із тим із набуттям чинності КУзПБ наукові дослідження проблем відновлення платоспроможності та банкрутства, а також ролі господарського суду у справі про банкрутство набувають актуалізації та потребують поглиблення.

Метою статті є аналіз повноважень суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство, виявлення особливостей діяльності господарського суду у справі про банкрутство та порівняння функцій господарського суду у справі про банкрутство з його функціями в інших видах провадження у господарському судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Провадження у справі про банкрутство є специфічним видом провадження у господарському процесі, в якому традиційні господарсько-процесуальні інститути реалізуються особливо.

Відповідно до ст. 20 Господарського процесуального кодексу України [3] (далі – ГПК України) до юрисдикції господарських судів належать справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України; а також справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство.

Разом із тим не можна не відзначити недолік у чинній редакції ГПК України, а саме відсутність належних змін та посилення у процесуальному кодексі на КУзПБ. Так, відповідно до ч. 6 ст. 12 ГПК України господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку, передбаченому цим Кодексом для позовного провадження, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У зв'язку з цим на практиці можуть виникнути проблеми у правозастосуванні. Адже якщо щось не врегульовано

положеннями спеціального акта – КУзПБ, то мають застосовуватися загальні процесуальні норми – норми ГПК України. На необхідність негайного внесення змін до ГПК України шляхом заміни згадування Закону про банкрутство на відсилання до КУзПБ вказує і Б. Поляков [4].

Що стосується функцій господарського суду у справі про банкрутство, то Н. Іванюта у цілому визначає три функції господарського суду: 1) функцію правосуддя, яка є основною та відрізняє діяльність судів, зокрема господарських, від діяльності інших органів влади й полягає в розгляді та вирішенні судом справ, віднесених до його компетенції; 2) функцію відтворення, яка розкривається через постійну здатність суду виконувати покладений обсяг повноважень у результаті цілеспрямованої взаємодії всіх ланок інстанційної системи, яка проявляється в прийнятті якісних судових актів; 3) організаційну функцію, яка характеризується процесуальною формою практичної реалізації діяльності господарського суду [5, с. 165].

У справі про банкрутство обсяг діяльності господарського суду значно ширший порівняно з іншими видами проваджень у господарському судочинстві, оскільки тут господарський суд здійснює не просто правосуддя, а займає становище керівного суб'єкта у справі про банкрутство. Я. Рябцева у справах про банкрутство виділяє такі функції господарського суду, як: єдине та правильне застосування норм законодавства України та законодавства про банкрутство зокрема; здійснення контролю за проведенням процедур банкрутства; здійснення оцінки дій учасників провадження у справі про банкрутство та їх затвердження або відхилення в процесуальних документах; застосування санкцій за порушення норм законодавства про банкрутство; реабілітація боржника, який відновив свою платоспроможність та розраховувався з кредиторами [6, с. 90]. І. Бутирська вказує, що у справах про банкрутство роль господарського суду значно відрізняється від його ролі у позовному провадженні, оскільки тут суд наділений широким колом повноважень, які він управі реалізовувати незалежно від процесуальної активності сторін. Господарський суд у справі про банкрутство, діючи на підставі Закону про банкрутство, здійснює, крім загальних, спеціальні функції. До останніх слід віднести контрольну та організаційну. Зміст цих функцій полягає у контролі за діями учасників у справі про банкрутство та реалізації організаційних повноважень, які здійснюють суттєвий вплив на хід справи про банкрутство [7, с. 69].

Отже, перша функція, яка притаманна не лише для діяльності господарського суду у справах про банкрутство, а для всіх судів загалом, – це функція правосуддя. На думку Є. Таликіна, з огляду на теоретичні положення, чинне законодавство та правові реалії, найбільш виваженим є приналежність до правосуддя тільки діяльності судів з вирішення спорів (конфліктів) [8, с. 168]. У межах справи про банкрутство господарський суд насамперед справді здійснює правосуддя шляхом розгляду всіх вимог, що стосуються боржника. Так, ст. 7 КУзПБ передбачає повну концентрацію всіх майнових спорів за участю боржника у компетенції господарського суду, який розглядає справу про банкрутство такого боржника. Слід зазначити, що КУзПБ порівняно з попереднім Законом про банкрутство розширив коло справ, що розглядаються господарським судом у межах справи про банкрутство. Адже ч. 4 ст. 10 Закону про банкрутство передбачала, що господарський суд розглядає тільки ті майнові спори, які пред'явлені до боржника, а на справи, де боржник є позивачем, така норма не поширювалася. Крім того, раніше господарський суд розглядав усі спори за майновими вимогами до боржника, крім спорів, пов'язаних із визначенням та сплатою (стягненням) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також справ у спорах про визнання недійсними правочинів (договорів), якщо з відповідним позовом звертається на виконання своїх повноважень контролюючий орган, визначений Податковим кодексом України. Тобто раніше господарському суду не були підвідомчі справи за участю боржника, у яких іншою стороною виступає суб'єкт владних повноважень. Тепер же, виходячи зі змісту ст. 7 КУзПБ, господарський суд такі спори розглядатиме. Причому всі справи відповідно до абз. 3 ч. 2 ст. 7 КУзПБ господарський суд має розглядати за правилами ГПК України. Однак абз. 4 ч. 2 ст. 7 КУзПБ передбачає: у разі якщо відповідачем у такому спорі є суб'єкт владних повноважень, суд керується принципом офіційного з'ясування всіх обставин у справі та вживає визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів, з власної ініціативи. Справді, справи, де відповідачем виступає суб'єкт владних повноважень – це справи адміністративної юрисдикції, а адміністративний процес, як відомо, має свої суттєві особливості. Зокрема, щодо покладення тягаря доказування на відповідача. КУзПБ щодо цього нічого не зазначає. У зв'язку

з чим виходить, що господарський суд, розглядаючи справу за участю боржника, яка по суті є адміністративною, буде сам ставати основним суб'єктом доказування, як того вимагає абз. 4 ч. 2 ст. 7 КУзПБ, а відповідач у справі – суб'єкт владних повноважень – перетвориться з активного учасника процесу на «стороннього спостерігача», який більше не зобов'язаний доводити правомірність свого рішення/дії/бездіяльності.

Новелою КУзПБ є також те, що матеріали справи, в якій стороною є боржник, щодо майнових спорів з вимогами до боржника та його майна, провадження в якій відкрито до відкриття провадження у справі про банкрутство, надсилаються до господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, який розглядає спір по суті в межах цієї справи (ч. 3 ст. 7 КУзПБ). Однак, що далі робити з такою справою господарському суду, з якого етапу розпочинати розгляд справи, чи передаються справи, провадження в яких відкрито за часів дії Закону про банкрутство, і т.д. КУзПБ відповіді на такі питання не надає. Вважаємо, що для концентрації судових спорів, що пов'язані з банкрутством, всі справи, в яких стороною є боржник, незалежно від часу відкриття провадження, слід передати судді, який розглядає справу про банкрутство.

Крім того, концентрація у межах справи про банкрутство всіх майнових спорів, стороною в яких є боржник, вимагає від судді господарського суду ґрунтовного знання норм не лише господарського, але і трудового, цивільного, податкового та іншого законодавства.

Судовий контроль, на думку П. Хотенця, постає як такий аспект реалізації функції правосуддя, в межах якого суд як орган судової влади активно і цілеспрямовано впливає передбаченими процесуальним законом правовими засобами на розвиток правової ситуації у правовідносинах учасників судового процесу (причому здебільшого незалежно від позиції останніх), а у передбачених законом випадках – також і сторонніх стосовно процесу осіб, з метою приведення такої ситуації до параметрів ідеальної юридичної моделі, визначеної відповідно до норми права чи їх комплексу [9, с. 275]. Справді, у справах позовного провадження судовий контроль є лише аспектом функції правосуддя, однак що стосується провадження у справі про банкрутство, то підтримуємо позицію науковців [7, с. 69], що контрольна функція набуває тут самостійного значення. Контрольна функція господарського суду у справі про банкрутство проявляється в тому, що господарський суд заслуховує та затверджує план

санації, звіти розпорядника майна, керуючого санацією та ліквідатора, контролює діяльність арбітражного керуючого у цілому і може відсторонити останнього навіть з власної ініціативи.

У справі про банкрутство широко проявляється суддівська дискреція, зокрема, коли суд може діяти на власний розсуд. Наприклад, господарський суд на свій розсуд в ухвалі про відкриття провадження у справі може зобов'язати боржника провести аудит (ч. 10 ст. 39 КУЗПБ); вжити заходів до забезпечення вимог кредиторів (ст. 40 КУЗПБ); суд визначає строк, протягом якого ліквідатор зобов'язаний здійснити ліквідацію боржника (ст. 58 КУЗПБ) тощо. У всіх цих випадках господарському суду не обов'язково чекати відповідного клопотання від учасника справи, а суд може сам виступити з ініціативою прийняття відповідного рішення. У зв'язку з цим слід говорити про особливу роль господарського суду у справі про банкрутство, коли суд є не тільки незалежним арбітром, але й активним учасником справи, який, спираючись на власні знання та досвід, може самостійно приймати важливі для справи рішення. Л. Ніколенко звертає увагу на те, що реалізація дискреційних повноважень має здійснюватися в межах законності та справедливості у разі дотримання умов доцільності, розумності та мотивованості дій господарського суду в процесі розгляду кожної конкретної справи [10, с. 35].

Організаційна функція господарського суду у справі про банкрутство за новим КУЗПБ також зберігається: адже саме господарський суд займає центральну роль у системі учасників справи про банкрутство, призначаючи арбітражного керуючого, визначаючи учасникам справи про банкрутство строки для вчинення відповідних процесуальних дій, спрямовуючи рух усієї справи про банкрутство.

А. Бутирський відзначає, що інститут банкрутства має універсальний характер, оскільки спрямований на задоволення інтересів широкого кола учасників справи про банкрутство, зокрема кредиторів, боржника, держави і суспільства загалом [11, с. 89]. Справді, у справі про банкрутство стикаються безліч інтересів – боржника (який хоче відновити свою платоспроможність або позбутися боргів), кредиторів (кожен із яких прагне отримати якомога більше задоволення своїх вимог до боржника), держави (яка зацікавлена у збереженні боржника як суб'єкта господарювання) тощо. І у центрі всіх цих інтересів опиняється господарський суд, який має не лише діяти у суворій відповідності із законом, але і в межах своєї суд-

дівської дискреції вчасно «спрямовувати» рух справи у потрібне русло, щоб забезпечити баланс усіх названих інтересів.

Висновки

Таким чином, роль господарського суду першої інстанції у справі про банкрутство суттєво відрізняється від його ролі у справах позовного провадження. Адже тут суд не лише виступає у ролі незалежного і неупередженого арбітра, а часто сам з власної ініціативи приймає важливі для всієї справи про банкрутство рішення. З огляду на те, що у справі про банкрутство стикається безліч протилежних за змістом інтересів різних учасників справи, господарський суд опиняється у центрі цих інтересів і покликаний забезпечити їх баланс.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 року № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.
3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 року. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
4. Поляков Б. Пригоди капітана Врунгеля, або як КЗпБ позбавив фізичних осіб права на оскарження. *Закон і бізнес*. № 44. 09.11–15.11.2019. URL: https://zib.com.ua/ua/139983-yak_kzpb_pozbaviv_fizichnih_osib_prava_na_oskarzhennya.html https://zib.com.ua/ua/139983-yak_kzpb_pozbaviv_fizichnih_osib_prava_na_oskarzhennya.html (дата звернення: 02.12.2019).
5. Іванюта Н.В. Методологічний аналіз діяльності господарського суду. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 162–166.
6. Рябцева Я.Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 6. С. 85–91.
7. Бутирська І.А. Правовий статус учасників справи про банкрутство : монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.
8. Таликін Є.А. Зміст поняття «правосуддя» у контексті функцій господарського суду. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 164–169.
9. Хотенець П. Форми реалізації функцій судового контролю в господарському судочинстві. *Право України*. 2013. № 7. С. 274–282.
10. Ніколенко Л.М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 32–36.
11. Бутирський А. Концепція удосконалення законодавства про неспроможність. *Право України*. 2018. № 6. С. 86–97.

With the entry into force of the Bankruptcy Code of Ukraine, the legal regulation of bankruptcy proceedings has changed. The regulation of the bankruptcy court's powers has also changed, with a view to the relevance of the study of the bankruptcy court's first-instance jurisdiction.

The purpose of the article is to analyze the powers of a court of first instance in bankruptcy proceedings, to identify the features of an economic court in a bankruptcy case, and to compare the functions of an economic court in a bankruptcy case with its functions in other types of commercial litigation.

It is established that in a bankruptcy case the scope of activity of a commercial court is much wider than other types of proceedings in a commercial court, since here the commercial court does not just administer justice, but occupies the position of a leading entity in the bankruptcy case.

Bankruptcy court functions such as the function of justice, control and organizational are considered.

It is emphasized that the concentration in the bankruptcy case of all property disputes to which the debtor is a party requires from the judge of the economic court a thorough knowledge of the norms not only of economic, but also of labor, civil, tax and other legislation.

In bankruptcy cases, there is widespread judicial discretion, particularly when the court may act at its own discretion. In this regard, the special role of the economic court in the bankruptcy case is justified, when the court is not only an independent arbiter, but also an active participant in the case, who based on his own knowledge and experience can independently make important decisions for the case.

The author concludes that in a bankruptcy case, the court of first instance not only acts as an independent and impartial arbitrator, but often itself, on its own initiative, makes important decisions for the entire bankruptcy case. Given that the bankruptcy case faces many conflicting interests of different participants in the case, the Commercial Court finds itself at the centre of those interests and is called to ensure their balance.

Key words: bankruptcy, insolvency, economic court, court of first instance, court powers, functions of economic court.

